

Geschiedenis en ontwikkeling van het Afrikaans

Yasushi Kawasaki

Taal staat in het hart van de cultuur. Mede door met de bepalingen van het Handvest van de Afrikaanse cultuur, de economische ontwikkeling en de sociale vooruitgang van de verschillende Afrikaanse culturen, verandert de invloedssfeer van de verschillende talen, waardoor een praktisch naast elkaar functioneren van de talen onmogelijk wordt.

Tot drie jaar geleden bestond er geen Japans naslagwerk over de grammatica van het Afrikaans. Het ontbrak dan ook aan een systematische beschrijving in het Japans van met name de spreektaal. Er waren wel enkele grammaticaboeken, geschreven in het Afrikaans of Engels maar een groot aantal van deze versies gaan uit van een tamelijk goede beheersing van de taal waarin het werk geschreven is. Als er al boeken in het Engels waren (bijv. Helena van Schalkwijk *Teach Yourself Afrikaans* (1993)), dan waren deze vaak niet voorzien van geluidsopnames (bij de editie van Lydia McDermott (2005) is wel een CD gevoegd). Ook zijn er boeken voor beginners zoals Bruce Donaldsons *Informeel Afrikaans* (Londen, 2000) en Bruce Donaldsons *Opstap minicursus Afrikaans* (Bussum, 2002). Ook zijn er volwaardige grammaticaboeken zoals *Een grammatica van het Afrikaans* (1993, Berlijn) van Bruce Donaldson. Mij is in mei 2010 gevraagd om een studie van het Afrikaans voor een Japans publiek te publiceren (Gendai-shokan, Tokyo). Dit boek zal hoofdzakelijk het resultaat zijn van een samenwerking met Ernst Kotzé (Universiteit van Port Elizabeth). Kotzé was zowel bezig met onderzoek op het gebied van taalregulatie, als met het wisselen van gedachten met mij over de digitale voice data die voor de voltooiing van dit boek is gebruikt.

Afrikaans kent als taal enkele overeenkomsten met creoolse talen. De sociale situatie in de Afrikaanse maatschappij ligt ten grondslag aan dit creoolse karakter van de taal. Het Afrikaans is ontstaan uit bepaalde Nieuwnederlandse dialecten die werden gesproken door vooral Belgische en mogelijk ook Poolse kolonisten die zich in de Kaapkolonie vestigden na de stichting van Kaapstad in 1652, vermengd met hieruit gecreoliseerd Hollands dat gesproken werd door inheemse bewoners (onder meer de Khoikhoi

ofwel Hottentotten), andere kolonisten (Fransen, Duitsers) en aangevoerde Maleis- en Portugeestalige slaven. Het Nederlands van de zeventiende eeuw werd dus geëxporteerd naar een geheel nieuw gebied, waar het zich in een nieuwe gemeenschap onder diverse invloeden deels zelfstandig verder ontwikkelde. De ontwikkeling van de taal in het moederland van de kolonisator ging natuurlijk ook verder, zij het op een minder dramatische wijze. Het Afrikaans kan dus in beginsel niet anders dan een dochtertaal van het Nieuwnederlands worden genoemd. Volgens de meeste taalkundigen vertoont het ook trekken van een creooltaal (creooltalen wijken in de regel sterker af van hun vooroudertaal dan dochtertalen), en het wordt dan ook wel als creool aangeduid. De (gedeeltelijke) creolisering van het Afrikaans vond waarschijnlijk vooral plaats bij de variëteiten die door de lagere socio-economische klasse werden gebruikt. Sommige taalonderzoekers zijn van mening dat onder deze zelfde klasse het Maleis Portugees als een *lingua franca* heeft gediend¹.

Het Afrikaans is taalkundig een dialect van het originele Nederlandse Zeeuwse dialect (17e eeuws Zeeuws) en was de officiële taal van de voormalige blanke regering van Zuid-Afrika. Ook vandaag de dag kent de taal nog een grote basiswoordenschat die afkomstig is uit het Nederlands. De grammatica van het Afrikaans lijkt op een vereenvoudigde versie van de Nederlandse (er wordt bijvoorbeeld geen onderscheid gemaakt tussen het geslacht van zelfstandige naamwoorden, werkwoorden veranderen niet met de persoon, enz.). Traditioneel is Afrikaans als taal vooral ‘wit’ en wordt het gezien als nauw verwant aan het Nederlands (sprekers van het Afrikaans verstaan dan ook vaak Nederlands, terwijl dit omgekeerd niet het geval is)². In de sociale variatie van een taal wordt de werkelijke situatie van die taal weerspiegeld. In elke laag van de samenleving kunnen voor die omgeving specifieke woorden worden gevonden. Het Afrikaans is grotendeels uit dit soort woorden opgebouwd.

In veel Afrikaanse landen is over het algemeen de officiële taal de taal van de voormalige koloniale macht. Vanaf halverwege de jaren negentig tot het eind ervan was een beweging actief die een neutralere taal wilde creëren. Het taalprobleem is ook vandaag de dag nog altijd een actueel onderwerp van discussie en er zou nog een taal aan de huidige elf kunnen worden toegevoegd. Afrikaans is vele tientallen jaren zeer belangrijk geweest, en heeft als *lingua franca* gefunctioneerd. Er wordt gezegd dat het Afrikaans door twee miljoen blanken en nog eens door meer dan twee miljoen kleurlingen wordt gesproken. We kunnen de rol van deze taal in de maatschappij daarom niet negeren.

Afrikaans overbrugt tevens de verschillen tussen rassen en maatschappelijke klasse en wordt ook door zwarten veelvuldig gebruikt ten behoeve van communicatie met blanken en kleurlingen. De zogeheten Afrikaners (blanken van Nederlandse oorsprong) zullen nooit het Afrikaans als taal opgeven omdat deze te nauw verbonden is met hun identiteit als Afrikaner.

Het doel van dit onderzoek is om een antwoord te geven op de vraag hoe het land kan functioneren met meerdere officiële talen (Engels, Afrikaans, Xhosa enz.). Bij het project zal worden samengewerkt met prof. Ernst Kotzé. Hij heeft tot op heden het Afrikaans als een Indo-Europese taal beschouwd en vooral rekening gehouden met de verschillende Germaanse talen, waarvan Afrikaans dan deel uit maakt. Hij heeft deze talen zowel synchroon als diachroon onderzocht. Vaak wordt van Zuid-Afrika gezegd dat er ongeveer 25 talen zijn. De nieuwe grondwet van 1996 erkent echter een totaal van elf officiële talen. Zuid-Afrika heeft lange tijd per provincie drie officiële talen gehanteerd. Het is echter vanuit een sociolinguïstisch oogpunt hard nodig om te onderzoeken hoe de plaatsing van de officiële talen binnen het nationale taalbeleid kan worden herzien.

Suid-Afrikaanse provinsies met 'n meerderheid van Afrikaanstaliges. Daar is ook groot Afrikaanse gemeenskappe in die ander provinsies.

Afrikaanse tekst ①

Afrikaans is 'n Nederfrankiese taal wat weer tuishoort onder die Germaanse tale. Afrikaans is een van die jongste erkende tale. Dit is op 8 Mei 1925 as 'n amptelike taal erken, en is tans die derde jongste Germaanse taal wat amptelike status geniet, naas Faroërs (of Faroëes) wat in 1948 grondwetlik erken is en Luxemburgs (of Lëtzebuergesch) wat hierdie status in 1984 gekry het. Afrikaans het op sy beurt weer 'n groot invloed uitgeoefen op Suid-Afrikaanse Engels en plaaslike swart tale en 'n aantal Afrikaanse woorde is in baie ander tale opgeneem. Sowat een miljoen van Suid-Afrika se 6,44 miljoen Afrikaanstaliges is tweetalige moedertaalsprekers van Afrikaans en Engels.

Teen die middel van die 17de eeu het Europeërs hulle gevestig aan die Kaap. Op taalgebied sou hier 'n proses afspeel wat in alle Nuwe Wêreldlande afgespeel het, waar mense van verskillende tale en kulture vermeng het. Nuwe omgangsvariëteite sou ontstaan. Aan die Kaap sou ook taalontwikkelinge wat latent in Nederlands aanwesig was tot ontplooiing kom), (soos die sinkopee van die intervokaliëse -d- en -g- (byvoorbeeld: sadel > saal en regen > reën). Die Nederlandse omgangsvariëteite aan die Kaap tussen 1652 en omstreeks 1800 is selde op skrif gesit, wat beteken dat ons vandag nie presies weet hoe hierdie variëteite gelyk het nie. Teen omstreeks 1800 is die volgende omgangsvariëteite aan die Kaap gepraat, naamlik:

- 1) Suiwer Nederlands;
- 2) Burger Afrikaans of Kaaps-Hollands, soos gebruik deur die aristokrasie;
- 3) Boere-Afrikaans, veral op die platteland;
- 4) Hottentot-Hollands (of Hottentot-Afrikaans);
- 5) Slawe-Afrikaans;
- 6) Vreemdeling-Afrikaans.

Aan die Kaap is verskillende Afrikaans-Hollandse omgangsvariëteite gepraat met Nederlands as oorkoepelende kultuurtaal. Nederlands was die algemeen aanvaarde kultuurtaal en het gedien as skryftaal, bestuurstaal, kerktaal en die taal van die onderwys. In 1806 het die Kaapkolonie vir die tweede keer in Britse hande geval waarna Engels aan 'n kragtige opmars begin het. Onder Engelse bestuur is die gebruik van Afrikaans-Nederlands ontmoedig.

In 1854 het die Oranje Vrystaat Nederlands aanvaar as amptelike taal. In 1882 is Nederlands erken as amptelike taal in die Kaap naas Engels. In 1888 is Nederlands erken as amptelike taal in die Transvaalse Republiek (ZAR). Om die erkenning van

Nederlands as amptelike taal in die Kaapse parlement te herdenk, is te Burgersdorp die Eerste Taalmonument opgerig in 1893. Aan die einde van die 19de eeu was daar mense wat van mening was dat Afrikaans (veral Boere-Afrikaans) meer erkenning moes geniet en het hulle voorspraak begin maak vir 'n eie inheemse taal: Afrikaans. In die Nederlandstalige pers is toe soms briewe en artikels geplaas in Afrikaans.

Die Afrikaanse Patriot uitgegee in 1876

Met sy nuwe funksie as amptelike taal het die woordeskat van Afrikaans in die 20ste eeu grootskaals uitgebrei, en intussen het meer as 200 Afrikaanse vakwoordeboeke verskyn. Om die taal, wat oorspronklik 'n eenvoudige kommunikasiemiddel en omgangstaal was, te kon uitbou as 'n medium vir die onderwys, administrasie, literatuur, kunste en wetenskappe, is dikwels na Nederlandse terme teruggegreep om neologismes te vorm. Die verskillende Afrikaanse vaktale het intussen ook die internasionale woordeskat, wat op hulle gebiede gebruiklik is, oorgeneem.

Afrikaanse tekst ②

Skrywers wil dikwels in byvoorbeeld dialoog of ter wille van 'n bepaalde effek Omgangsafrikaans dit wil se die informele Afrikaans wat mense in die omgang met mekaar praat – gebruik in 'n stuk wat origens in Standaardafrikaans geskryf word. Dit kom ook toenemend in koerant- of tydskrifartikels voor wanneer joernaliste woordeliks aanhaal wat iemand gesê het. Omgangstaal kan uiteraard nie soos 'n standaardvarieteit bereel word nie. Nogtans gee die Taalkommissie hieronder enkele riglyne oor die spelling en skryfwyse van Omgangsafrikaanse woorde en uitdrukkings. Deur te kyk na hoe skriftelike Omgangsafrikaans in die praktyk voorkom, kon die Taalkommissie sekere beginsels abstraher en op grond daarvan die riglyne formuleer.

Met die opname van hierdie skryfriglyne vir Omgangsafrikaans word egter nie te kenne gegee dat die Taalkommissie die gebruik van sulke woorde en uitdrukkings in Standaardafrikaans wil vestig of die gebruik daarvan aanbeveel nie. Skrywers moet self besluit of hulle kursief of aanhalingstekens by sulke woorde of uitdrukkings in 'n andersins Standaardafrikaanse stuk wil gebruik, maar moet in gedagte hou dat aanhalings-tekens, en in mindere mate kursief, soms by die leser 'n ander, onbedoelde indruk wek. Kyk in hierdie verband ook riglyn 6 hieronder.

RIGLYN 1: Die spelling van sommige Standaardafrikaanse woorde of groepe woorde word in Omgangsafrikaans aangepas sodat dit die uitspraak van 'n gebruiker of groep gebruikers weergee.

daai of darie (*daardie*), kinnars (*kinders*), mouter (*motor*), Boeland (*Boland*), hoeganit? (hoe gaan dit?)

RIGLYN 2: Sekere Omgangsafrikaanse woorde wat nie klaarblyklik aan Engels ontleen is nie of waarvan die etimologie nie andersins sonder meer duidelik is nie, word gespel op 'n wyse wat die uitspraak weergee.

ghoef (*swem*), geghoef; hanna-hanna (*nonsens praat*), gehanna-hanna; moewies (*tamaai*, *baie groot/erg*), moewiese; paap (*bang wees*), gepaap

RIGLYN 3: Sekere Engelse woorde wat baie in die Afrikaanse spreektaal voorkom, word so gespel dat dit die Afrikaanse uitspraak daarvan weergee.

bleddie of blerrie of blerie (*bloody*), brekfis (*breakfast*)(*s.nw.*; *ww.*), gekrokke (*crooked*), krok (*crook*), orraait of orrait (*all right*), oukei (*OK* of *okay*), trok (*truck*)

RIGLYN 4: Indien 'n Engelse woord sonder spellingverandering in 'n Afrikaanse

teks gebruik word en in sekere sinsverbande Afrikaanse woorddele (morfeme) bykry asof dit 'n gewone Afrikaanse woord is, word die Afrikaanse woorddele sonder koppelteken vas aan die oorgeneemde word geskryf, tensy 'n koppelteken om bepaalde redes vereis word.

act, geact; aanpass, aangepass; nice, nicer; amazing, amazingste; opdress, opgedressde *of* opgedresse; afshow, afshowerig, afshowerige; explain, ge-explain *of* geexplain; useless, useless-ste *of* uselesste

RIGLYN 5: Sekere Engelse of andertalige uitdrukkings word heeltemal of gedeeltelik verafrikaans, of bestaan uit tipies Afrikaanse sowel as tipies Engelse woorde.

boots en all *of* boots en al, fair en square, finish en klaar, gecollar en getie *of* gekoller en getaai, gepoeier en gepaint

RIGLYN 6: Indien kursief of aanhalingstekens by Omgangsafrikaanse woorde of Uitdrukkings gebruik word, word die hele woord of uitdrukking gekursiveer of tussen aanhalingstekens geplaas en nie net 'n deel daarvan nie.

Ons was behoorlik “gecollar en getie” vir die okkasie. (*nie* ge-“collar” en ge-“tie” *nie*)

Dit is bloot natuurlik dat die woordeskat en uitspraak van 'n dinamiese taal soos Afrikaans gedurig sal verander. Hierdie veranderinge word weerspieël in die wyse waarop veral die spelsisteem van Afrikaans sedert die verskyning van die eerste uitgawe van die *AWS* in 1917 deur die jare aangepas is. Die sesde uitgawe (1953) het gese: “Hierdie druk ... verskil aansienlik van die vorige uitgawes, hoewel die spellingbeleid en grondbeginsels feitlik ongewysig gebly het.” Die sewende uitgawe (1964) het gese: “Dit geld ook van hierdie druk” (lees: uitgawe), en het 'n hele aantal redes vir die “aansienlike verskil” gegee. In die agtste uitgawe (1991) – wat 27 jaar na die sewende uitgawe verskyn het – is die “aansienlike verskil” vergeleke met die ander uitgawes voortgesit. Redes wat hiervoor aangevoer is, was onder meer dat daar na die verskyning van die sewende uitgawe geen dringende behoefte aan 'n spoedige nuwe hersiening was nie, dat daar in die tussentyd heelwat tyd bestee is aan die bewerking van die *Lys klassieke eiename* (1984) in Afrikaans, dat opeenvolgende geslagte se steedsvernuwende insigte op 'n verantwoordelike wyse in 'n nuwe uitgawe verwerk moes word en dat die breek aanpak van die hersiene uitgawe “besonder tydrowend” was. Vir die negende uitgawe (2002) “is daar indringend aandag gegee aan die verfyning en vereenvoudiging van die spelreëls”. Wat hierbo oor die vier voorafgaande uitgawes gese is, geld ook hierdie

uitgawe, en wel binne die volgende raamwerk. Die grondbeginsels van die Afrikaanse spelling is in die 2002-uitgawe effens anders geformuleer as in die 1991-uitgawe, hoewel die strekking daarvan deur al die jare nog dieselfde is. Die 2002-formulering is in hierdie uitgawe behou. Die Spelreëls, asook die reëls met betrekking tot die gebruik van afkortings in Afrikaans, is in baie opsigte dieselfde as wat dit in die negende uitgawe was. Die praktyk en die toetsing van die Woordelys-lemmas aan die betrokke reëls het egter sekere leemtes aan die lig gebring, wat in die uitgawe gevul word.²

1 *Afrikaanse woordelys en spelreëls* (SUID-AFRIKAANSE AKADEMIE VIR WETENSKAP EN KUNS) Tiende, verbeterde en omvattende herbewerkte uitgawe, (2009:X-XI)

2 Die reëls oor hoofletters is naamlik drasties ingekort en vereenvoudig, ener syds omdat ooflettergebruik dikwels bloot 'n stylkweisie behels en nie grammatiese dwingendheid nie, en andersyds omdat die stilistiese tendense van hooflettergebruik in Afrikaans (en Engels) die afgelope tyd heelwat verander het. In enkele soorte gevalle waar die reëls 'n keuse tussen hoof- en kleinletters toelaat, is slegs die kleinlettervorm as verstek opgeneem, en dit staan die gebruiker dus steeds vry om hoofletters te gebruik indien hy of sy dit verkies.

Internet publications:

• www.afrikaans.com/av6110.html

Toegevoegde teenoor verminderde tweetaligheid [Additive versus subtractive bilingualism], 1999

• www.emich.edu/~linguist/issues/11/11-2706.html

Sociocultural and linguistic corollaries of ethnicity in South African society, Naomi Ogasa-wara, *International Journal of the Sociology of Language*, 2000

• www.uni-leipzig.de/~holland/Ewafrem.html

Adjektiwiese verbuiging in Afrikaans herbesoek [Adjectival declension in Afrikaans revisited], 2000

• www.mweb.co.za/litnet/taaldebat/05kotze.asp.

Meertaligheidsmodelle in die Derde Wereld [Approaches to Multilingualism in the Third World], *Litnet*, 2001

- 1 Het Afrikaans is een die hoofdzakelijk in en wordt gesproken. Het is een van het , ontstaan uit zeventiende-eeuwse , en werd vroeger Kaap-Hollands genoemd. Waarschijnlijk is 90 tot 95% van de woordenschat van Nederlandse origine. Daarnaast is het Afrikaans, zowel grammaticaal als in woordenschat, door het , het , het , de , de en tegenwoordig ook door het beïnvloed. De grootste verschillen tussen het Afrikaans en het Nederlands zijn de spelling, en grammatica. De twee talen zijn onderling verstaanbaar, hoewel het voor Nederlandstaligen gemakkelijker is om Afrikaans te verstaan dan omgekeerd. Met meer dan zes miljoen moedertaalsprekers in , oftewel 13,3% van het totaal aantal inwoners, is het de op twee na grootste taal van het land. Het is een meerderheidstaal in het westelijke deel van het land, respectievelijk de provincies en en is de moedertaal van de meeste en blanken (bron: *Wikipedia*).
- 2 Japan werd de grootste handelspartner van Zuid-Afrika wat ten gevolge had dat ook zij als “honorair witte (Ere-Blanken)” werden gezien.